

ԱՐՏԱՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ «ՌԻԺԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԻ»
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ
ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԿԵՐՊԱՓՈԽՄԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ*

*Ռ. Գ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ-ի ԱՌՀԻ-ի տարածաշրջանային ռազմավարական
վերլուծությունների կենտրոնի ավագ գիտնական-վերլուծաբան, ԵՊՀ
Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի գիտաշխատող*

Նախաբան

2020 թ. Արցախյան պատերազմից և ռուս-ուկրաինական ռազմական գործողությունների մեկնարկից հետո Հարավային Կովկասի աշխարհառազմավարական պատկերը ենթարկվում է էական փոփոխությունների: Ռեկրահնական ձգնաժամի խորացման պայմաններում Հարավային Կովկասը ձեռք է բերում կարևոր նշանակություն՝ «Հյուսիս–Հարավ» և «Արևելք–Արևմուտք» ուղղություններով ռազմավարական տնտեսական միջանցքի վերածվելու մեծ հավանականությամբ: Տարածաշրջանը թևակոխում է ռազմավարական մրցակցության բարդ փուլաշրջան՝ համընդհանուր աշխարհաքաղաքական գործընթացներից անվտանգության ոլորտում կախվածության և խոցելիության մեծացմամբ, ինչը նոր անվտանգային սպառնալիքներ է ստեղծում Հարավային Կովկասում ուժերի հաշվեկշռի վերականգնման և անվտանգության համակարգի վերակառուցման համար:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո Հարավային Կովկասի խաթարված անվտանգային համակարգի վերակառուցման գործում էականորեն մեծանում է տարածաշրջանում կենսական շահեր ունեցող «ուժային կենտրոնների» (այսուհետև՝ տարածաշրջանային «ուժային կենտրոններ»)՝ Ռուսաստանի, Իրանի և Թուրքիայի դերը: Տարածաշրջանում ուժային հաշվեկշռի փոփոխություններն սկսում են հիմնականում պայմանավորվել նրանց միջև ձևավորվող մրցակցային և համագործակցային հարաբերություններով: 2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» աշխարհաքաղաքական դերի նվազեցման նպատակով այս պետությունները փորձեցին առաջ մղել տարածաշրջանային հարցերի քննարկման համար նախատեսվող խորհրդատվական մարմնի ստեղծման գաղափարը (հայտնի է «3+3» անվանմամբ):

* Հոդվածը նախնական տարբերակով ստացվել է 27.06.2023: Հոդվածի գրախոսությունը ստացվել է 27.10.2023:

Պայմանավորված ռուս-ուկրաինական զինված հակամարտության մեկնարկով Արևմուտքը Ռուսաստանին զսպելու նպատակով նաև ակտիվացրեց հարավկովկասյան գործընթացներում իր ներգրավվածությունը, ինչով էլ կարճաժամկետ հեռանկարում կանխվեցին «3+3»-ի շրջանակներում տարածաշրջանային հակամարտությունների կառավարման փորձերը:

Արևմուտք–Ռուսաստան հակասությունների խորացումից հետո Ռուսաստանը, Թուրքիան և Իրանը չեն դադարել Հարավային Կովկասը համարել իրենց կենսական շահերի տիրույթում գտնվող տարածաշրջան: Ավելին. ռուս-ուկրաինական զինված հակամարտությունից հետո նրանց ռազմավարական համագործակցության հարավկովկասյան ուղղության կարևորությունն ավելի է մեծացել, ընդամին տարբեր աշխարհաքաղաքական խնդիրների լուծման վերաբերյալ նրանք ձեռք են բերել մի շարք ռազմավարական նշանակություն ունեցող պայմանավորվածություններ:

Ռուսաստանի համար նորովի են արժեքավորվում Թուրքիայի և Իրանի հետ ռազմավարական համագործակցության խորացումը, ինչպես նաև «Հյուսիս–Հարավ» միջազգային տնտեսական միջանցքով Պարսից ծոցի նավահանգիստներ դուրս գալու հնարավորությունը: Այդ համատեքստում Ռուսաստանի և Իրանի համար շարունակելու է առաջնահերթություն համարվել Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային ուժային կենտրոնների ազդեցության մեծացման զսպումը:

Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային ուժային կենտրոնները՝ ԱՄՆ-ը, ԵՄ-ը, Չինաստանը, Հնդկաստանը, տարածաշրջանում չունեն կենսական նշանակություն ներկայացնող անվտանգային շահեր: Այստեղ նրանց ազդեցության մեծացումը որոշակիորեն հակակշռում է տարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» ազդեցությանը և կանխում մերձավորարևելյան հակամարտությունների կառավարման գործող ձևաչափերն իրենց հարմարեցնելու նրանց փորձերը: Միևնույն ժամանակ, Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» քաղաքականության ակտիվացման շնորհիվ Հայաստանն ստանում է տարաշարժի և իր աշխարհաքաղաքական ինքնուրույնությունը պահպանելու նոր հնարավորություններ: ՌԻստի անհրաժեշտ է դառնում նորովի գնահատել ու իմաստավորել Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» քաղաքականության փոփոխությունները:

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ: ՌԻկրաինական ճգնաժամով պայմանավորված՝ ԱՄՆ-ի հարավկովկասյան քաղաքականությունում նկատվում են որոշակի փոփոխություններ: Հարավային Կովկասում ռուս-թուրքական և ռուս-իրանական համագործակցության խորացումը հանգեցնում է «եվրասիականության» գաղափարի առաջնղմանը, ինչը հակասում է Ռուսաստանին զսպելու ԱՄՆ-ի ռազմավարությանը: 2022 թ. ԱՄՆ-ի «Ազգային անվտանգության ռազմավարություն»-ում նշվում է, որ ԱՄՆ-ը ՌԻկրաինայում Ռուսաստանին ռազմավարական ծախողման ենթարկելու նպատակով աջակցելու է Ռուսաստանի դեմ ուղղված տնտեսական, քաղաքական

ճնշումներին և փորձելու է դիմագրավել Ռուսաստանի քաղաքականությանը՝ նպատակաուղղված ինքնիշխան պետությունների ու բազմակողմ միջազգային հաստատությունների թուլացմանը¹: Ռուս-ուկրաինական զինված հակամարտության մեկնարկից հետո ԱՄՆ-ը անվերապահորեն աջակցում է Արևելյան Եվրոպայի պետությունների հակառուսական քաղաքականությանը և Ռուսաստանին զսպելու նպատակով ձգտում է սահմանափակելու էներգետիկ ոլորտից ստացվող նրա եկամուտները, ՆԱՏՕ-ի ընդլայնմամբ ներքաշելու սպառազինությունների թանկ մրցավազքի մեջ, Ռուսաստանի հետ գործընկերային և դաշնակցային հարաբերություններ ունեցող պետություններում սահմանափակելու Ռուսաստանի ազդեցությունը: Ուստի, եթե Ռուսաստանը շարունակի փորձել եվրասիականության գաղափարների առաջնդմամբ խուսափել համընդհանուր մեկուսացումից և պահպանի միջազգային հարաբերությունների առանձին բևեռ մնալու ձգտումները, ապա ԱՄՆ-ը ՆԱՏՕ-ի եվրոպական դաշնակիցների հետ փորձելու է հնարավորինս սահմանափակել Ռուսաստանի որդեգրած ռազմավարության կենսագործումը:

ԱՄՆ-ի հարավկովկասյան քաղաքականության վերլուծության համար կարևոր է հասկանալ, թե ո՞ր մեծ անվտանգային տիրույթում է ԱՄՆ-ը դիտում Հարավային Կովկասը: 2000-ական թվականների սկզբին Բ. Բուզանը և Օ. Ռեյվերը, տարածաշրջանային անվտանգության միջավայրի տեսությունը դիտարկելով հետսառըպատերազմյան աշխարհակարգի համատեքստում, Հարավային Կովկասը համարում են հետխորհրդային տարածաշրջանային անվտանգության միջավայրում ներառված փոքր համալիր²: ԱՄՆ-ի հեգեմոնության սկզբունքի վրա 2000-ական թվականների սկզբին կառուցվող աշխարհակարգում ԱՄՆ-ը Հարավային Կովկասը նույնպես դիտում էր հետխորհրդային աշխարհաքաղաքական գործընթացների համատեքստում, սակայն ուկրաինական ճգնաժամը որոշակի փոփոխություններ մտցրեց ԱՄՆ-ի տարածաշրջանային քաղաքականության մեջ:

ԱՄՆ-ի հարավկովկասյան քաղաքականությունը մշտապես պայմանավորված է եղել ԱՄՆ-Ռուսաստան՝ տվյալ պահին առկա հարաբերությունների բնույթով: Եթե 1990-ական թթ. ՌԴ-ի հետ կառուցողական հարաբերությունները լուրջ կերպով ազդել են նրա հարավկովկասյան քաղաքականության վրա՝ այն դարձնելով պասիվ, ապա 2000-ական թթ. սկզբին հարաբերություններում լարվածության աստիճանական ուժգնացումը հանգեցրել է հետխորհրդային պետությունների նկատմամբ ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականության վերանայմանը: Ռուսաստանին զսպելու քաղաքականության մեջ ԱՄՆ-ն ավելի ակտիվացրել է նաև հարավկովկասյան ուղղությունը:

¹ Stu “National Security Strategy”. The White House. Washington, October 2022, P. 25 (<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/11/8-November-Combined-PDF-for-Upload.pdf>):

² Stu *B. Buzan, O. Wæver*. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge University Press, 2003, PP. 420–423:

Հարկ է նշել, որ ԱՄՆ-ի հարավկովկասյան քաղաքականության պատկերը մեծապես պայմանավորված էր նաև համաշխարհային քաղաքական զարգացումներում նրա ներգրավվածության թուլացմամբ: Դեպի բազմակենտրոնություն միտված աշխարհակարգում ԱՄՆ-ը վերանայում է Եվրոպայում, Հյուսիսարևելյան Ասիայում և Պարսից ծոցում իր ռազմաքաղաքական ազդեցության հարցը՝ նախապատվություն տալով ոչ թե իր անմիջական ռազմական ներկայության պահպանմանը, այլ տարածաշրջանային պետությունների պաշտպանական կարողությունների զարգացման խրախուսմանը³: Հարավային Կովկասը և՛ որպես աշխարհառազմավարական տարածաշրջան, բացառություն չէ: Ռուստի ԱՄՆ-ը, հաշվի առնելով ուկրաինական հակամարտության իրողությունները, փորձում է հնարավորինս նպաստել Ռուսաստանի զսպանը նպատակաուղղված ԵՄ-ի քաղաքականության ակտիվացմանը, ինչը դրսևորվում է նաև Հարավային Կովկասում ԵՄ-ի ներգրավվածության մեծացմամբ:

Ռուս-ուկրաինական զինված հակամարտության մեկնարկից հետո ԱՄՆ-ն սկսել է հարավկովկասյան տարածաշրջանը դիտել Արևելյան Եվրոպայի անվտանգային տիրույթում: Դա փաստում է նաև այն հանգամանքը, որ ի տարբերություն 2017 թ. Թրամպի վարչակազմի «Ազգային անվտանգության ռազմավարություն»-ից, Բայդենի վարչակազմը 2022 թ. ռազմավարության մեջ հիշատակում է նաև հարավկովկասյան հակամարտությունների լուծմանն ուղղված դիվանագիտական ջանքերի ակտիվացման անհրաժեշտությունը⁴: Քաղաքականության փոփոխման հիմնական նպատակը բխում է Արևմուտք–Ռուսաստան ռազմավարական հակասությունների խորացումից, հարավկովկասյան հակամարտություններում Ռուսաստանի ռազմավարական միջնորդական դիրքերի թուլացումից և տարածաշրջանի հաղորդակցային ուղիների ռազմավարական նշանակության մեծացումից:

Ըստ տարբեր վերլուծությունների՝ ԱՄՆ–Ռուսաստան մրցակցության հիմնական թատերաբեմը ԵՄ-ի «Արևելյան գործընկերության» պետություններն են, և ռուս-ուկրաինական հակամարտության մեկնարկով այդ մրցակցությունը, ինչպես և կանխատեսվում էր, ավելի է սրվում⁵: Արևմուտք–Ռուսաստան հարաբերություններում նոր լարումները չեն կարող չազդել նաև հարավկովկասյան տարածաշրջանի պետությունների անվտանգության համակարգերի վրա: Հարավային Կովկասում չունենալով կենսական անվտանգային շահեր՝ ԱՄՆ-ն իր քաղաքականությունը պայմանավորում է ոչ թե առանձին պետությունների ռազմական անվտանգության ապահովման երաշխիքների տրամադրմամբ, այլ պետությունների սուբյեկտայնության

³ Stu J. J. Mearsheimer, S. M. Walt. The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy. “Foreign Affairs”, July/August 2016, Vol. 95, N 4:

⁴ Stu “National Security Strategy”, October 2022, P. 39 (<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/11/8-November-Combined-PDF-for-Upload.pdf>):

⁵ Stu S. Pezard. U.S. Strategic Competition with Russia. A RAND Research Primer, January 2022, P. 4 (https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA200/PEA290-2/RAND_PEA290-2.pdf):

բարձրացմանը, քաղաքական հաստատությունների կայացմանը, Ռուսաստանից նրանց տնտեսական, սոցիալական, էներգետիկ անկախությանը նպաստելու սկզբունքով:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից և ուկրաինական ճգնաժամի խորացումից հետո հարավկովկասյան պետությունների հետ ԱՄՆ-ի երկկողմ հարաբերությունների սերտացումը միտված է տարածաշրջանում Արևմուտքի քաղաքական դերի նվազումը կանխելուն: Դա պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ուկրաինական հակամարտության հետևանքով Հարավային Կովկասի հաղորդակցային նշանակությունն առանձնակի կերպով աճել է թե՛ Ռուսաստանի, Իրանի, Թուրքիայի, թե՛ Չինաստանի, Հնդկաստանի համար: ՌԻստի տարածաշրջանում Արևմուտքի դերի նվազման «թուլատրումը» կհանգեցնի տարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» դերի էական մեծացման և երկարաժամկետ հեռանկարում հող կնախապատրաստի սևծովյան-կասպյան տարածաշրջանից Արևմուտքի վերջնական դուրսնղման համար:

Հարավային Կովկասում ստեղծված անվտանգային վակուումը, մասնավորապես՝ ռուսաստանյան գործոնի թուլացման պայմաններում, և Իրանի գործոնի ուժեղացման հեռանկարները նույնպես չեն բխում ԱՄՆ-ի շահերից: ՌԻստի ԱՄՆ-ի հարավկովկասյան քաղաքականության հիմքում, ի հակակշիռ Ռուսաստան–Թուրքիա–Իրան համագործակցության խորացման, լինելու է տարածաշրջանային պետությունների և արևմտյան կառույցների համագործակցության հնարավորինս խթանումը:

Եվրոպական միություն: 2020 թ. Արցախյան պատերազմը և ուկրաինական ճգնաժամը անմիջականորեն ազդեցին նաև ԵՄ-ի հարավկովկասյան քաղաքականության վրա: Ռուս-ուկրաինական հակամարտության ընթացքը և դրա համաեվրոպական հետևանքները նկատի առնելով՝ ԵՄ-ն սկսել է Ֆրանսիայի և Գերմանիայի գլխավորությամբ ակտիվացնել իր միջնորդական ջանքերը հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորման գործում: ՌԻկրաինական ճակատում Ռուսաստանի աշխարհաքաղաքական դիրքերի թուլացման նպատակով ԵՄ-ն ԱՄՆ-ի աջակցությամբ փորձում է մարտահրավեր նետել Հարավային Կովկասում նրա ազդեցության մեծացմանը՝ վիճարկելով հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորման գործում Ռուսաստանին «վերապահված» բացառիկ միջնորդ լինելու «իրավունքը»: ԵՄ-ը նաև ձգտում է, որ լիովին դուրս չմնա Հարավային Կովկասում տեղի ունեցող աշխարհաքաղաքական գործընթացների «կառավարման» գործից, որպեսզի նրա անվտանգության ապահովումը ամբողջությամբ չդառնա զուտ Ռուսաստան–Թուրքիա–Իրան համագործակցության խնդիրը:

Ռուսաստանին զսպելու ԵՄ-ի քաղաքականությունն արտացոլված է 2022 թ. ԵՄ-ի «Ռազմավարական կողմնացույց» կոչվող պաշտպանական ռազմավարության մեջ, որտեղ առաջին անգամ Ռուսաստանի գործողությունները որակվում են որպես սպառնալիք⁶: ՌԻկրաինական ճգնաժամը ԵՄ-

⁶ Stu “A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union that

ին ստիպում է մեծացնել իր անվտանգային ծախսերը և առաջնային դեր ստանձնել Ռուսաստանին զսպելու գործում: Փաստաթղթի ընդունումը կատարելապես փոխում է ԵՄ-ի միջազգային ընկալումները, և նա հավակնում է «տնտեսական ուժային կենտրոնից» վերածվելու «պաշտպանական միության»:

Հարավային Կովկասը՝ որպես աշխարհառազմավարական տարածաշրջան, ԵՄ-ի համար կարևոր նշանակություն է ունեցել նրա հարավարևելյան սահմանների մերձակայքում քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական անվտանգ միջավայրի ստեղծման տեսակետից: ԵՄ-ի տարածաշրջանային քաղաքականության մեջ մշտապես կարևորվել է Հարավային Կովկասի՝ որպես Եվրոպայի հետ Կասպյան տարածաշրջանն ու Կենտրոնական Ասիան միացնող էներգետիկ, տրանսպորտային և հաղորդակցային միջանցքի ռազմավարական նշանակությունը⁷: Այդ իսկ պատճառով, Արևմուտք-Ռուսաստան հարաբերությունների ծայրահեղ լարվածության պայմաններում, 2022 թ. հուլիսին և դեկտեմբերին ստորագրվել են էներգետիկ ոլորտում ԵՄ-ի և Ադրբեջանի ռազմավարական գործընկերության պայմանագրեր: Ըստ այդմ Ադրբեջանը ձգտելու է էներգակիրներ արտահանող պետությունից վերածվելու Կասպյան տարածաշրջանի ու Կենտրոնական Ասիայի էներգետիկ ռեսուրսների փոխադրման խոշոր տարանցիկ պետության: Տվյալ համատեքստում Ադրբեջանը փորձում է հնարավորինս արագ հասնել պատերազմի արդյունքների իրավական կապիտալացմանը և «միջանցքի» ձեռքբերմանը, ինչը, ըստ Ադրբեջանի, կապահովի տարածաշրջանում տնտեսական կայունության հաստատում՝ դեպի Եվրոպա նոր խողովակաշարերի և էլեկտրահաղորդակցման ցանցերի կառուցման համար: Այնուամենայնիվ, ԵՄ-ի ռազմավարական շահերին հակասում է տարածաշրջանում Ռուսաստանի վերահսկողությամբ հաղորդակցային ուղիների կառուցումը, ինչը էականորեն կմեծացնի Հարավային Կովկասում նրա դերը, կամրապնդի Ռուսաստան-Թուրքիա-Ադրբեջան համագործակցությունը, ինչպես նաև կտա նոր լծակներ՝ «Արևելք-Արևմուտք» հաղորդակցուղիներում զգալի ազդեցություն ձեռք բերելու համար:

Հարավային Կովկասի հետպատերազմյան տարածաշրջանում ԵՄ-ի համար մտահոգության պատճառ է նաև Վրաստանի Եվրախնտեգրման ապագան: Ջուտ տարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» պայմանավորվածությունների շրջանակներում հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորումը երկարաժամկետ հեռանկարում անխուսափելիորեն

protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security". Brussels, 21 March 2022 (<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>):

⁷ Stu "The need for an EU strategy for the South Caucasus (P7_TA(2010)0193)". European Parliament resolution of 20 May 2010 on the need for an EU strategy for the South Caucasus (2009/2216(INI)) (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52010IP0193>):

կհանգեցնի նաև Կրաստանում արևմտյան կառույցների դերի նվազմանը, ինչպես նաև տարածաշրջանային անվտանգային հարցերում վրացական կողմի ռուսաստանյան շահերի ներկայացվածության իրավաչափության՝ Կրաստանի անվերապահ ճանաչմանը: Ռա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ռուս-վրացական քաղաքական հարաբերությունների հակամարտային բնույթի պայմաններում երկկողմ տնտեսական գործակցությունը, առևտրաշրջանառությունը, տնտեսական հաղորդակցության ուղիների արդիականացման գործընթացները գնալով ակտիվանում են: ԵՄ-ի հարավ-կովկասյան քաղաքականությունը չակտիվացնելու դեպքում Հարավային Կովկասում տարածաշրջանայնության (ռեգիոնալիզմի) միտումների ուժգնացումը, ռուս-վրացական տնտեսական հարաբերությունների զարգացումը, Կրաստանին ռազմական անվտանգության ապահովման երաշխիքների տրամադրման գործում Արևմուտքի պասիվ քաղաքականությունը կարող են Արևմուտքի համար ունենալ անդառնալի հետևանքներ: Իսկ այս պարագայում ԵՄ-ի համար կարող է վերանալ Կրաստանի՝ որպես Հարավային Կովկասում ազդեցության տարածման գլխավոր հենարանի դերը:

ԵՄ-ի հարավ-կովկասյան քաղաքականության ակտիվացման կարևոր ցուցիչ կարելի է համարել Հայաստանում նրա արտաքին հարաբերությունների խորհրդի Քաղաքացիական առաքելություն հիմնելու վերաբերյալ 2023 թ. փետրվարի որոշումը: Հարավային Կովկասում ստեղծված իրավիճակի թելադրանքով՝ ԵՄ-ը Ռուսաստանի դերը թուլացնելու և Ադրբեջանին հնարավորինս «կառավարելի» դարձնելու նպատակով փորձում է իր ազդեցությունը ընդլայնել Կրաստանից դեպի Հայաստան: Ըստ այդմ Առաքելության նպատակն է տարածաշրջանային խաղաղությանն աջակցելու, հայադրբեջանական շփման գծում փոխվստահություն ձևավորելու, տարածաշրջանում Արևմուտքի քաղաքական ազդեցության տարածմանը նպաստելու ուղղությամբ ԵՄ-ի ջանքերի մեծացումը⁸: ԵՄ-ի Առաքելությունը քաղաքական առումով նոր հնարավորություններ է ստեղծում Հայաստանի ինքնիշխան տարածքի նկատմամբ ադրբեջանական ագրեսիայի ժամանակավոր կանխման համար, քանի որ Ադրբեջանը էներգառեսուրսների արտահանման գործում վերջին տարիներին ԵՄ-ից որոշակի տնտեսական կախման մեջ է հայտնվել և տվել է Հայաստանում տեղակայված Առաքելության աշխատանքներին չխոչընդոտելու քաղաքական համաձայնություն⁹:

⁸ Stu “EU Mission in Armenia (EUMA)”. An official website of the European Union, 28.02.2023 (https://www.eeas.europa.eu/euma/eu-mission-armenia-euma_en?s=410283):

⁹ Stu “Statement following quadrilateral meeting between President Aliyev, Prime Minister Pashinyan, President Macron and President Michel, 6 October 2022”. Official website of the Council of the EU and the European Council, 7 October 2022 (<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/07/statement-following-quadrilateral-meeting-between-president-aliyev-prime-minister-pashinyan-president-macron-and-president-michel-6-october-2022/>):

ԵՄ-ի Առաքելությունը չի կարող լիարժեք կերպով ծառայել հայ-ադրբեջանական սահմանային կայունության ապահովման նպատակին, քանի որ մշտազննման աշխատանքները կատարվում են միայն հայկական կողմում, ինչը հանգեցնելու է ոչ այնքան սահմանային կայունության հաստատմանը, որքան Հարավային Կովկասում ԵՄ-ի քաղաքական դերի մեծացմանը: ԵՄ-ի Քաղաքացիական առաքելությունն ունի սահմանափակ մանդատ և ներկայացվածություն, ինչը հնարավորություն չի տալիս լիովին մշտազննելու սահմանային միջադեպերը: Ուստի եթե ապագայում ԵՄ-ի Առաքելությունը քաղաքացիականից վերածվի ռազմականի, ապա Հայաստանը լուրջ անվտանգային խնդիրներ կստեղծի Ռուսաստանի և Իրանի հետ հարաբերություններում: Ե՛վ Իրանը, և՛ Ռուսաստանը խիստ բացասաբար են վերաբերվում Հարավային Կովկասում արտատարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» ներկայությանը (հատկապես՝ ռազմական): Քանի որ գոյություն ունի նաև Հայաստան-Ռուսաստան սահմանային ծառայության մասին պայմանագիր և ռուսական սահմանապահները նաև որոշակիորեն ներկա են հայ-ադրբեջանական սահմանում, ապա գոյաբանության տեսակետից անհրաժեշտ է, որ Հայաստանը չդառնա, մի կողմից, Արևմուտքի և, մյուս կողմից, Ռուսաստանի ու Իրանի միջև մեծամասշտաբ ռազմական հակամարտության օբյեկտ:

Չինաստան: Չինաստանի արտաքին քաղաքականության հարավկովկասյան ուղղության կարևորությունը գերազանցապես կապված է տարածաշրջանի հաղորդակցային նշանակության մեծացման հետ, քանի որ նրա արտաքին քաղաքականության առանցքը «Գոտի և ճանապարհ» նախածեռնության իրագործումն է: Այդ նախածեռնությունը Սի Ցինպինի «Մեծ երկրի դիվանագիտություն» ռազմավարության առանցքային բաղադրիչն է, որը Չինաստանին թելադրում է աշխարհում տեղի ունեցող քաղաքական գործընթացներում ստանձնել իր աճող հզորությանը համահունչ ավելի մեծ առաջնորդող դեր¹⁰: Ուստի այն հանգամանքը, որ Հարավային Կովկասը գտնվում է Չինաստանի և Եվրոպայի միջև, ինչի շնորհիվ աճում է տարածաշրջանի աշխարհառազմավարական նշանակությունը, որ հաղորդակցային ուղիների ապաշրջափակումն ակտիվանում է, արևելաեվրոպական երթուղիների վրա սահմանվում են նոր սահմանափակումներ, տարածաշրջանի անվտանգային հաշվեկշռում տեղի են ունենում դինամիկ փոփոխություններ, էապես մեծանում են Հարավային Կովկասում Չինաստանի տարածաշրջանային ներգրավման հնարավորությունները:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության ընթացքում Արևելյան Եվրոպայում հաղորդակցության նոր խոչընդոտների ծագման հետևանքով Եվրասիայում «Արևելք–Արևմուտք» միջանցքի տրանսուսաստանյան տարանցիկ

¹⁰ Stu “Study and Implement Xi Jinping Thought on Diplomacy Conscientiously and Break New Ground in Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics”. Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 20.07.2020 (https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zjyh_665391/202007/t20200721_678873.html):

երթուղիներում ստեղծվել են սահմանափակումներ: Դրանք Չինաստանին ստիպում են ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել Ռուսաստանը շրջանցող այլընտրանքային ուղիների արդիականացմանը: Եվ Չինաստանը որպես հաղորդակցության այլընտրանքային ուղի սկսել է դիտել նաև Անդրկասպյան միջազգային տրանսպորտային երթուղին («Միջին միջանցքը»), որն անցնում է հարավկովկասյան երկու պետությունների՝ Ադրբեջանի և Վրաստանի տարածքներով: Չինաստանը նաև դիտարկում է «Հյուսիս–Հարավ» նախագծում ներգրավված հնարավորությունները: Դա է փաստում այն հանգամանքը, որ ուկրաինական ձգնաժամի պատճառով Չինաստանն սկսել է մեծ ներդրումներ կատարել նաև Իրանի Չաբահար նավահանգստում՝ փորձելով այն դարձնել «Գոտի և ճանապարհ» նախագծի գլխավոր հանգույցներից մեկը¹¹:

Չինաստանի արտաքին քաղաքականության համար առանցքային նշանակություն ունի միմյանց ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության նկատմամբ փոխադարձ հարգանքի վրա հիմնված հարաբերությունների կառուցումը¹²: Այդ քաղաքականության հարավկովկասյան ուղղության համար նույնպես առաջնային է մնում պետությունների տարածքային ամբողջականության ճանաչումը և հակամարտությունների խաղաղ կարգավորումը: Հարավկովկասյան էթնոքաղաքական հակամարտությունների նկատմամբ Չինաստանը վարում է հավասարակշռված քաղաքականություն և մշտապես աջակցում է համապարփակ խաղաղության հաստատմանը միտված գործընթացներին: Դա են փաստում նաև 2022 թ. սեպտեմբերի 15-ի ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի նիստում Չինաստանի ներկայացուցչի հնչեցրած հայտարարությունը, ինչպես նաև նրա այն դիտարկումը, որ հայադրբեջանական հարաբերությունների կարգավորումն անբաժանելի է Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի լուծումից: Դա ևս մեկ անգամ վկայում է, որ Չինաստանը քաղաքականապես աջակցում է տարածաշրջանում համապարփակ խաղաղության հաստատմանը¹³:

Չինաստանը, ինքը ևս ունենալով միջազգային հարաբերություններում տարածքային ամբողջականության սկզբունքի գերակայության պահպանման խնդիր, չի համարում, որ տարածաշրջանային հակամարտությունները վերջնականապես լուծված են ներկայիս փաստացի ստատուս-քվոներով: Ավելին. հաշվի առնելով իր հարավկովկասյան քաղաքականության վարման համար տարածաշրջանի տարանցիկ գործառույթների կարևորության

¹¹ Stu *S. Aliasgary, M. Ekstrom*. Chabahar Port and Iran's Strategic Balancing With China and India. "The Diplomat", 21 October 2021 (<https://thediplomat.com/2021/10/chabahar-port-and-irans-strategic-balancing-with-china-and-india/>):

¹² Stu "Constitution of the People's Republic of China", 20 November 2019 (https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html):

¹³ Stu "Amid Fighting between Armenia, Azerbaijan, Assistant Secretary-General Urges Both Parties Commit to Lasting Peace Treaty, in Security Council Briefing". UN, Security Council, meetings coverage, SC/15031, 15 September 2022 (<https://press.un.org/en/2022/sc15031.doc.htm>):

աճումը՝ Չինաստանը աջակցում է ապաշրջափակմանը, մասնավորապես՝ հայ-թուրքական և հայ-ադրբեջանական սահմաններով դեպի Եվրոպա տարանցիկ փոխադրումների իրագործմանը: Չինաստանի համար առավել կարևորը «Միջին միջանցքի» շրջանակներում «Արևելք–Արևմուտք» ուղղությամբ Եվրոպական պետությունների հետ առևտրային փոխադրումներն են: Այսինքն՝ Թուրքիայից և Ադրբեջանից պարբերաբար հայտարարվող «Միջին միջանցքի» հնարավորությունների լիակատար օգտագործմամբ դրա շահագործմանը միտված գործընթացների առաջնությունը լիովին համապատասխանում է Չինաստանի տարածաշրջանային շահերին: Բայցևայնպես, Չինաստանն նախապատվություն է տալիս տարածաշրջանում երկարաժամկետ տնտեսական կայունության հաստատման մեխանիզմների ներդրմանը, ընդամին դա պետք է իրագործվի բոլորի ներառմամբ, փոխշահավետության, տարածքային ամբողջականության փոխադարձ հարգման սկզբունքներով: Դրա շնորհիվ ապագայում կնվազեն նոր անկայունությունների ստեղծման ռիսկերը:

Չինաստանը, կողմ լինելով տարածաշրջանային գործընթացներում Ռուսաստանի ազդեցության պահպանմանը, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 2022 թ. սեպտեմբերի 15-ի նիստում աջակցություն է հայտնել նաև Ռուսաստանի միջնորդական ջանքերին¹⁴: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Չինաստանը դեռևս չունի Հարավային Կովկասում համապարփակ խաղաղության հաստատման համար բավարար ռեսուրսներ ու հնարավորություններ և Ռուսաստանին համարում է տարածաշրջանային անվտանգության ապահովման գլխավոր երաշխավոր: Չնայած դրան՝ Չինաստանի շահերին համապատասխանում են նաև հարավկովկասյան պետությունների և Եվրոպական պետությունների տնտեսական ինտեգրման հեռանկարները: Դրանով է պայմանավորված նաև այն հանգամանքը, որ 2016 թ. Վրաստան–ԵՄ ասոցիացման համաձայնագրի վավերացումից և ԵՄ-ի խոր և համապարփակ ազատ առևտրի գոտի Վրաստանի մտնելուց հետո Վրաստանը և Չինաստանը 2017 թ. ստորագրեցին ազատ առևտրի վերաբերյալ երկկողմ համաձայնագիր, իսկ 2023 թ. հուլիսին հարաբերությունները բարձրացվեցին ռազմավարական գործընկերության մակարդակի¹⁵: Այդ փաստաթղթերի ստորագրմամբ Վրաստանում նոր հնարավորություններ ստեղծվեցին ԵՄ–Չինաստան տարանցիկ փոխադրումների համար: Այնուամենայնիվ, Հարավային Կովկասում Չինաստանի ազդեցության մեծացման հեռանկարները գերազանցապես պայմանավորված են Կենտրոնական Ասիայում և Պարսից ծոցում նրա իրականացնելիք աշխարհաքաղաքական հաղորդակցային նախագծերի հաջողությամբ, ինչպես նաև տարածաշրջանի՝ որպես Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի միջև միջանկյալ ռազմավարական միջանցքի դերի մեծացման գործոններով:

¹⁴ Տես նույն տեղում:

¹⁵ Stu “Georgian, Chinese gov’ts release joint statement on establishing strategic partnership”. “Agenda.ge”, 31 July 2023 (<https://agenda.ge/en/news/2023/2926>):

Հնդկաստան: Աշխարհակարգի փոփոխման պայմաններում տարածաշրջանում էապես մեծանում է նաև միջազգային հարաբերությունների առանձին բևեռ դառնալու լուրջ հավակնություններ ունեցող Հնդկաստանի դերը: 2020 թ. Արցախյան պատերազմը և ուկրաինական ճգնաժամի տարածաշրջանային հետևանքները նոր հնարավորություններ են ստեղծում Հնդկաստանի հարավկովկասյան քաղաքականության ակտիվացման համար: Եթե Հայաստան – Հնդկաստան հարաբերությունների զարգացման նոր հնարավորություններ են բացվում ռազմաքաղաքական համագործակցության ոլորտում, ապա Ադրբեջան – Հնդկաստան հարաբերություններում դատելի է ունենում «Հյուսիս – Հարավ» նախագծի շրջանակներում: Ուստի անհրաժեշտ է նորովի գնահատել Հնդկաստանի աշխարհաքաղաքական ազդեցության մեծացման տարածաշրջանային հնարավորությունները:

Հնդկաստանի հարավկովկասյան քաղաքականությունը բխում է նրա արտաքին քաղաքականության հիմնական սկզբունքներից: Հնդկաստանի Սահմանադրության 51-րդ հոդվածի համաձայն՝ արտաքին քաղաքականության համար առաջնային նշանակություն ունեն միջազգային խաղաղության և անվտանգության ապահովումը, միջազգային իրավունքի և պայմանագրային պարտավորությունների հարգումը, պետությունների տարածքային ամբողջականության և ինքնիշխանության ձանաչումը, միջնորդական սկզբունքներով վեճերի խաղաղ լուծումը¹⁶: Դրանք դիտվում են որպես այլ պետությունների հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու հիմքային սկզբունքներ, որոնք Հնդկաստանը պահպանում է նաև հարավկովկասյան քաղաքականության իրագործման ժամանակ:

Հնդկաստանը ջանքեր է գործադրում Չմիացման շարժման (*the Non-Aligned Movement*) կայացման ուղղությամբ, աջակցություն է ցուցաբերում ռազմական կազմակերպություններին չմիացող, «ռազմավարական ինքնուրույնություն» ունեցող պետություններին և նպաստում է Շարժման մասնակիցների միջև համագործակցության հաստատմանն ու խորացմանը: Ադրբեջանը, անդամակցելով Շարժմանը, ակտիվ գործունեություն է վարում այնտեղ հակահայկական տրամադրությունների ձևավորման համար: 2019 թ. Բաքվում կայացած գագաթնաժողովի ամփոփիչ փաստաթղթում Ադրբեջանի առաջարկությամբ ընդունվեց Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության վերաբերյալ Ադրբեջանին աջակցող հակահայկական հայտարարություն¹⁷:

Հնդկաստանի արտաքին քաղաքականության առաջնահերթությունների հարցում որոշակի փոփոխություններ եղան 2014 թ. Ն. Մոդիի իշխանության գալուց հետո: Համաշխարհային հաստատություններում կանոններ ձևա-

¹⁶ Stu “The Constitution of India”, Part IV: “Directive Principles of State Policy”, May 2022, P. 22 (<https://cdnbbsr.s3waas.gov.in/s380537a945c7aa788ccfcdf1b99b5d8f/uploads/2023/05/2023050195.pdf>):

¹⁷ Stu “Final Document”. The 18th Summit of Heads of State and Government of the Non-Aligned Movement. Baku, 25–26 October 2019, P. 160 (https://app.unidir.org/sites/default/files/2020-10/2019_NAM%20Summit%20final%20doc.pdf):

վորելու կարողության զարգացումը, աշխարհի երրորդ խոշորագույն տնտեսությունն դառնալը, տարածաշրջանային հակամարտությունների խաղաղ կարգավորմանը նպաստելը, ՄԱԿ-ի դերի պահպանմանն աջակցելը համարվեցին արտաքին քաղաքականության առաջնահերթություններ¹⁸: Ըստ այդ սկզբունքների՝ համաշխարհային քաղաքական գործընթացներում Հնդկաստանն սկսեց ակտիվացնել իր աշխարհաքաղաքական ներգրավումը: Ն. Մոդիի արտաքին քաղաքականության մեջ մեծ կարևորություն է տրվում նաև Հնդկաստանի տեխնոլոգիական զարգացմանը, ռազմավարական արտահանումներին, ինչպես նաև ենթակառուցվածքների զարգացմանը: Այս համատեքստում Հարավային Կովկասը Հնդկաստանի համար կարևորվում է հատկապես «Հյուսիս–Հարավ» միջանցքով Մումբայից մինչև Սանկտ Պետերբուրգ բեռնափոխադրումների, ինչպես նաև «Պարսից ծոց–Սև ծով» միջանցքով եվրոպական շուկաներ դուրս գալու տեսակետից:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո Հարավային Կովկասում Թուրքիայի և Ադրբեջանի համագործակցության խորացումը և Հայաստանի ինքնիշխան տարածքով արտատարածքային բեռնափոխադրումների համար «միջանցքի» ստեղծման փորձերը, Արևելյան Եվրոպայում հաղորդակցուղային աշխարհաքաղաքականության փոփոխությունները առաջացնում են տարածաշրջանում Հնդկաստանի ազդեցության մեծացման նոր անհրաժեշտություն: Եթե մինչ ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը Հնդկաստանը «Հյուսիս–Հարավ» միջանցքը համարում էր դեպի Եվրոպա իր դուրս գալու կարևոր ուղի, ապա դրանից հետո այն սկսեց դիտարկվել միայն որպես ռուսաստանյան շուկա դուրս գալու հնարավորություն: Սակայն Հնդկաստանի համար առաջնային է մնում եվրոպական պետությունների հետ ապրանքաշրջանառությունը, ուստի նա նորովի է գնահատում Ռուսաստանը շրջանցող «Պարսից ծոց–Սև ծով» բազմատեսակ (մուլտիմոդալ) ճանապարհը և Հնդկաստան–Իրան–Հայաստան ձևաչափով համագործակցության խորացումը:

Պատահական չէ, որ Հնդկաստանը ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 2022 թ. սեպտեմբերի 15-ի և դեկտեմբերի 20-ի նիստերում դատապարտեց Ադրբեջանի ագրեսիան և Լաչինի միջանցքի արգելափակումը: Նշանակում է, որ Հնդկաստանի շահերին չի համապատասխանում, որ Հարավային Կովկասով անցնող երթուղիներն ամբողջովին վերահսկեն Պակիստանի հետ սերտ գործընկերային հարաբերություններ ունեցող Թուրքիան և Ադրբեջանը:

2020 թ. Արցախյան պատերազմից հետո Հարավային Կովկասի անվտանգային միջավայրի կերպափոխման գործընթացը, 2021 թ. սեպտեմբերին Ադրբեջանի, Թուրքիայի և Պակիստանի՝ «Երեք եղբայր» անվանումը կրող գորավարժությունների անցկացումը, 2022 թ. հուլիսին ստորագրված Ստամբուլի հռչակագիրը, պակիստանյան արտադրության «Ջեյ Էֆ-17

¹⁸ Տես *W.P.S. Sidhu and Shruti Godbole. Bold Initiatives Stymied by Systemic Weakness. "Modi's Foreign Policy @365: Course Correction". Brookings India, July 2015, P. 3* (https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2015/05/modi365_final-book.pdf):

Թանդեր» (*“JF-17 Thunder”*) կործանիչների գնման մասին Ադրբեջանի հայտարարությունը և Ջամուի ու Քաշմիրի հակամարտությունում անվերապահորեն Պակիստանին աջակցելու նրա դիրքորոշումը նոր լարվածություն է ստեղծել Ադրբեջանի և Հնդկաստանի քաղաքական հարաբերություններում: Դրանք արտահայտվում են միջազգային հարթակներում ադրբեջանական նախաձեռնությունները կասեցնելու Հնդկաստանի դիվանագիտական փորձերով, «ԲՐԻԿՍ»-ի զագաթնաժողովին Ադրբեջանի մասնակցությունն արգելելու, արմատական շիաների խմբերի՝ Լոնդոնում Ադրբեջանի դեսպանատան վրա հարձակումը Չմիացման շարժման երիտասարդական զագաթնաժողովում դատապարտելու մասին բանաձևի ընդունման վրա արգելանք դնելու դեպքերով:

Թեև Հնդկաստան – Ադրբեջան քաղաքական հարաբերություններում ստեղծվել է ձգնաժամային իրավիճակ, սակայն երկկողմ տնտեսական հարաբերությունները զարգանում են արագ տեմպերով: Դա հիմնականում պայմանավորված է ռուս-ուկրաինական հակամարտության պայմաններում համընդհանուր հաղորդակցուղային աշխարհաքաղաքականության մեջ տեղի ունեցած փոփոխություններով: Հատկապես ակտիվացել են «Հյուսիս – Հարավ» միջանցքով ապրանքաշրջանառության ծավալները, մասնավորապես՝ 2022 թ. Ադրբեջանի և Հնդկաստանի միջև այն 2,5 անգամ ավելացել է, ինչի հետևանքով Հնդկաստանը դարձել է Ադրբեջանի արտահանման խոշորագույն գործընկերներից մեկը¹⁹:

Հարավային Կովկասի անվտանգային միջավայրի կերպավորման գործում ակտիվացման նոր միտումներ են նկատվում, մասնավորապես՝ հայ-հնդկական ռազմական համագործակցությունում: Այդուհանդերձ դրա խորացման պայմաններում դեռ չի նշմարվում Հնդկաստան – Ադրբեջան հարաբերությունների կրիտիկական վատթարացումը, քանի որ Հնդկաստանի համար Ադրբեջանը «Հյուսիս – Հարավ» տրանսպորտային միջանցքի առանցքային պետություններից մեկն է, որն ապահովում է հնդկական բեռների տարանցումը Իրանից Ռուսաստան: Հնդկաստանի համար Հայաստանի հետ քաղաքական հարաբերությունների զարգացման զխսավոր նպատակներից են ադրբեջանական ապահովումային (լոգիստիկ) կարողություններից իր լիովին կախվածության բացառումը և սպառնալիքների առաջացման դեպքում Հայաստանի այլընտրանքային հնարավորությունների օգտագործումը:

Եզրակացություն

Ամփոփելով հարավկովկասյան անվտանգային միջավայրի կերպավորման գործընթացում ԱՄՆ-ի, ԵՄ-ի, Չինաստանի և Հնդկաստանի քաղաքականության վերլուծությունը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ ի տարբերություն Ռուսաստանից, Իրանից, Թուրքիայից, արտատարածաշրջանային

¹⁹ Stu “Economic and Commercial Brief”. Embassy of India, Baku, Azerbaijan (<https://www.indianembassybaku.gov.in/page/economic/>):

«ուժային կենտրոնները» կենսական նշանակության անվտանգային շահեր չունեն Հարավային Կովկասում: Եթե ԱՄՆ-ի և ԵՄ-ի հարավկովկասյան քաղաքականության ակտիվությունը պայմանավորված է Արևմուտք–Ռուսաստան աշխարհաքաղաքական մրցակցության գործոններով, ապա Չինաստանի և Հնդկաստանի քաղաքականության ակտիվացումը մեծապես պայմանավորված է ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ և տարածաշրջանային հաղորդակցուղիների ապաշրջափակմամբ: Ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը, տարածաշրջանի հետխորհրդային աշխարհառազմավարական տիրույթում ներառվածության փոփոխումը, անվտանգային միջավայրի վերջնական ձևավորման անորոշությունները, հաղորդակցային ուղիների նշանակության մեծացումը հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ Հայաստանի համար խիստ անհրաժեշտություն է դառնում առանց արտաքին քաղաքական ուղեգծի փոփոխման համակշռելու բացառապես Ռուսաստանի աշխարհաքաղաքական ներկայությամբ պայմանավորված նրա նվազող զսպիչ ազդեցությունը: Բայցևայնպես, Հայաստանը պետք է հնարավորինս ձեռնպահ մնա տարածաշրջանում կենսական շահեր ունեցող տարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» և երկրորդային շահեր հետապնդող արտատարածաշրջանային «ուժային կենտրոնների» միջև մրցակցությունը խորացնող գործողություններից և խուսափի Արևմուտք–Ռուսաստան–Իրան մեծամասշտաբազմակյան առձակատման նոր օբյեկտ դառնալուց:

ПОЛИТИКА ВНЕРЕГИОНАЛЬНЫХ «ЦЕНТРОВ СИЛЫ» В ПРОЦЕССЕ ТРАНСФОРМАЦИИ БЕЗОПАСНОСТНОЙ СРЕДЫ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ

*Р. Г. АВЕТИСЯН, кандидат политических наук, старший ученый-аналитик
Центра региональных стратегических исследований ИНСИ НИУО МО РА,
научный сотрудник Института арменоведческих исследований ЕГУ*

РЕЗЮМЕ

Регион Южного Кавказа после войны 2020 г. вступил в период ломки хрупкой архитектуры региональной безопасностной системы, сложившейся во время сохранения статус-кво, и серьезной трансформации безопасностной среды в регионе. Это обусловлено несколькими факторами, вытекающими в том числе и из геополитических и геостратегических процессов, происходящих в иных регионах, в частности – российско-украинского конфликта и обострения отношений между Россией и Западом. В результате данных процессов возросло стремление Запада ослабить Россию как в политическом отношении (ограничение зоны ее влияния, в том числе в традиционно «прорусских» регионах, таких, как Южный Кавказ и Средняя Азия), так и в экономическом отношении, ограничив ее роль как поставщика

углеводородных энергоносителей и транзитного коридора «Восток – Запад». Это привело к значительному снижению уровня ее ограничивающего влияния на Южном Кавказе и возникновению серьезных возможностей для активизации своей политики в этом регионе как для Турции, так и внерегиональных глобальных акторов, таких, как США, Евросоюз, Китай и Индия, каждый из которых преследует здесь свои геостратегические и геоэкономические интересы, в процессе продвижения которых они действуют в своей традиционной манере, сложившейся в системе осуществления своей национальной внешней политики.

Согласно проведенному анализу, если активность южнокавказской политики США и ЕС обусловлена факторами геополитического соперничества между Западом и Россией, то активизация политики Китая и Индии в значительной степени исходит из активизации процессов разблокирования региональных путей сообщения, в результате чего возникает альтернатива северному (российскому) коридору, использование которого в значительной степени ограничено из-за российско-украинского конфликта. При этом для Армении становится императивом в процессе трансформации безопасностной среды на Южном Кавказе компенсировать снижение действенности факторов сдерживания, обусловленных исключительно геополитическим присутствием РФ, без изменения внешнеполитического курса.

THE POLICY OF EXTRA-REGIONAL “POWER CENTERS” IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF THE SECURITY ENVIRONMENT IN THE SOUTH CAUCASUS

*R. G. AVETISYAN, PhD in Political Science, Senior Research Fellow,
Center for Regional Strategic Studies, INSS, NDRU, MOD, RA, Researcher,
Institute for Armenian Studies, YSU*

SUMMARY

After the 2020 war (the Second Nagorno-Karabakh War), the South Caucasus region entered a period of the collapse of the fragile regional security system architecture shaped while maintaining the *status quo*, and the serious transformation of the security environment in the region. This is stipulated by several factors ensuing, among other things, from the geopolitical and geostrategic processes taking place in other regions, in particular, the Russia – Ukraine conflict and the aggravation of relations between Russia and the West. Because of these processes, the West's urge to weaken Russia has increased both in political (limiting Russia's zone of influence, including in traditionally "pro-Russian" regions, such as

the South Caucasus and Central Asia) and economical aspects, limiting Russia's role as a supplier of hydrocarbon energy carriers and the East-West transit corridor. This has led to a significant decrease in the level of Russia's limiting influence in the South Caucasus, and the emergence of serious opportunities to reinvigorate their policy in this region both for Turkey, and extra-regional global actors, such as the United States, the European Union, China and India. Each of those pursues its own geo-strategic and geo-economic interests here, and throughout the process is acting in their own traditional manner, which has been developed in the system of implementing their national foreign policy.

According to the analysis carried out, if the activity of the United States' and the European Union's policies in the South Caucasus depends on the factors of geopolitical rivalry between the West and Russia, then the activation of China's and India's policies largely comes from the activation of the processes of unblocking regional communications, resulting in the occurrence of an alternative to the northern (Russian) corridor, the use of which is greatly restricted due to the Russia – Ukraine conflict. In addition, it becomes imperative for Armenia, in the process of transforming the security environment in the South Caucasus, to indemnify for the decrease in the efficiency of deterrents conditioned solely by the geopolitical presence of the Russian Federation, without changing the foreign policy.